

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Діагностика показників критичності мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму

Виконала студентка групи СО-4
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Кіріллова Анна Олександрівна
Керівник: Антоненко І. Ю.
Рецензент: Походенко С. В.
Нормоконтроль _____ Ю. В. Клочкова

Запоріжжя
2020 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 63 с., 1 табл., 5 рис., 54 джерела, 6 додатків.

Об'єкт дослідження: компоненти загального рівня мислення.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити рівень розвитку критичності мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму.

Методи дослідження:

1) теоретичні (вивчення й аналіз психолого-педагогічної літератури; узагальнення поглядів вчених на проблему);

2) емпіричні (спостереження за поведінкою учнів; бесіда з дітьми, батьками, педагогами; психологічний експеримент з метою вивчення особливостей сформованості показників критичного мислення («Класифікація предметів» (Л. Виготський, Б. Зейгарник), «Виключення слів», «Суттєві ознаки», «Порівняння понять», (О. Бернштейн) «Встановлення послідовності подій»);

3) математичні (процедура кількісної та якісної обробки даних).

Критичне мислення – підхід до мислення, за якого особливу увагу приділено вмінню сформулювати самостійні твердження або думки й підкріпити їх аргументами. У дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму воно майже не розвинене, але сформованість його показників дає можливість для подальшого розвитку цієї життєво важливої навички. Сформована навичка мислити критично допоможе людині стати більш свідомою, навчить бути активним членом суспільства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, ПСИХІЧНИЙ ІНФАНТИЛІЗМ, КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ, ПОКАЗНИКИ КРИТИЧНОСТІ МИСЛЕННЯ.

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна українська школа перебуває у стадії реформування. Екс-міністерка освіти Л. Гриневич почала зміни шкільного простору та запропонувала створити нову українську школу (далі – НУШ) зі своїми особливостями. Відповідно до Концепції нової української школи кінцевим продуктом реформування освіти є випускник: особистість (цілісна, гармонійно розвинена, здатна до критичного мислення), патріот (з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і спроможний приймати відповідальні рішення), інноватор (здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, виявляти вміння вчитися та перевчатися, уникати усталених шаблонів і стереотипів).

Крім того, екс-міністерка запропонувала введення інклюзивної форми освіти, що передбачає навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в одному класі з нормотиповими учнями. Це стосується і дітей з труднощами в навчанні, а отже, по завершенню навчання вони, в ідеалі, повинні відповідати моделі випускника НУШ. Відповідно до заявлених вимог одне з чільних місць у цій моделі посідає навичка критичного мислення. Оскільки діти з труднощами в навчанні тепер навчатимуться в класах з інклюзивним навчанням і з кожним роком кількість таких дітей збільшуватиметься, то постає питання: «Чи зможуть діти оволодіти такими знаннями, уміннями та навичками, які пропонує нова модель освіти чи краще таким дітям навчатися за програмами класів інтенсивної педагогічної корекції (далі – ІПК) або в спеціальній школі?»

Необхідно пам'ятати, що сучасний світ – це світ інформації, кількість якої швидко збільшується і при тому постійно втрачає свою актуальність. Це світ, у якому ідеї постійно піддаються структурним змінам, новим перевіркам і переосмисленню, світ, у якому власне мислення потребує повсякчасної

адаптації до мислення оточуючих, де варто поважати прагнення до чіткості, точності та ретельності, де навички інтелектуальної праці необхідно постійно підвищувати й удосконалювати. Виходячи із зазначеного, сучасні діти повинні володіти навичками критично оцінювати дійсність. Це не просто примха нової концепції, це вимога сучасності - володіти групою soft skills – «м'яких» навичок. І навички дітей з труднощами у навчанні не є виключенням. Зауважимо, що сучасний процес деінституціалізації сприяє тому, що діти з проявами психічного інфантилізму навчатимуться в інклюзії і до них застосовуються рівноправні критерії розвитку, що суттєво відрізняються від спеціальних шкіл.

Зазначимо, що міжнародні дослідження сучасних психологів і педагогів показали, що на сьогодні близько 25% школярів володіють навичками критичного мислення, а його прийомами – ще менше. І з роками цей відсоток зменшується. Отже, ці дані доводять актуальність нашого дослідження, і питання розвитку показників критичності мислення у дітей шкільного віку потребує подальшого вивчення та розробки. Зокрема, сучасні дослідники критичного мислення (Т. Воропай, Д. Десятов, О. Пошетун, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло та ін.) наголошують на тому, що сенситивним періодом для його розвитку є молодший шкільний вік.

Об'єкт дослідження – компоненти загального рівня мислення.

Предмет дослідження – показники критичності мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити рівень розвитку критичності мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму.

Завдання дослідження:

1) на основі аналізу психолого-педагогічної літератури охарактеризувати особливості формування критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку в нормі та особливості розвитку критичного

мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму;

2) обґрунтувати показники та рівні сформованості критичності мислення та дібрати діагностичний матеріал для їх виявлення;

3) виокремити особливості розвитку показників критичності мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму та зробити висновок про можливість навчання дітей цієї категорії в умовах НУШ;

4) дібрати комплекс прийомів та методів для формування критичного мислення.

Методи дослідження:

1) теоретичні (вивчення й аналіз психолого-педагогічної літератури; узагальнення поглядів вчених на проблему);

2) емпіричні (спостереження за поведінкою учнів; бесіда з дітьми, батьками, педагогами; психологічний експеримент з метою вивчення особливостей сформованості показників критичного мислення («Класифікація предметів» (Л. Виготський, Б. Зейгарник), «Виключення слів», «Суттєві ознаки», «Порівняння понять», (О. Бернштейн) «Встановлення послідовності подій»);

3) математичні (процедура кількісної та якісної обробки даних).

Апробація. Діагностичний етап проходив на базі КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг» ЗОР.

Основні положення роботи доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Наука очима молоді – 2019» (м. Запоріжжя, 2019 р.) По матеріалам бакалаврської роботи опубліковано 1 наукову роботу, тези на тему «Актуалізація елементів критичного мислення у молодших школярів із затримкою психічного розвитку».

Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2019 р.). По матеріалам бакалаврської роботи опубліковано 1

наукову роботу, тези на тему «Упровадження елементів медіаосвіти з метою формування інформаційної компетентності дітей молодшого шкільного віку».

Бакалаврська робота представлена на II етапі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт у 2019/2020 навчальному році з галузі знань «Спеціальна освіта (за нозологіями)» (м. Київ, 2020 р.) та нагороджена грамотою за оригінальну методику наукового дослідження.

Структура та обсяг бакалаврської роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (54 найменування). Загальний обсяг роботи – 63 сторінки, з них – 39 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Проведення теоретико-експериментального дослідження показників критичності мислення у молодших дошкільників з проявами психічного інфантилізму дозволило сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань:

1) Охарактеризовані особливості формування критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку в нормі та особливості розвитку критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму

Для формування навички мислити критично необхідно в учнів сформувати ряд умінь та якостей (знання про сутність критичного мислення, аналітичні уміння, уміння правильно застосовувати терміни, почуття сумніву щодо загально визнаних речей, комунікативні вміння, мотиваційна установка на здійснення критичного мислення та ін.). З'ясували, що діти молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму на початкових етапах навчання мають майже не розвинене критичне мислення. Але в ході правильно організованого освітнього процесу рівень сформованості цієї навички змінюються. Адже це категорія дітей, які мають здатність до набуваності. Але чи достатньо цієї здатності, чи вона дозволить перебувати цій групі дітей в інклюзивних класах? Саме на це питання ми намагались дати відповідь, коли проводили діагностичне дослідження.

2) Обґрунтовані показники та рівні сформованості критичності мислення та дібрати діагностичний матеріал для їх виявлення

Нами були обґрунтовані показники (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація, класифікація) та рівні (високий рівень; вище середнього; середній рівень; нижче середнього; низький рівень) критичності мислення та дібраний діагностичний матеріал для їх виявлення, який дозволив дослідити рівень розвитку показників критичності мислення

без зайвих відволікаючих факторів, тому дібрані методики були адаптовані (представлена менша кількість завдань, дібрані більш доступні для розуміння дітей малюнки, використовувалось детальніше пояснення завдання та ін.).

3) Виокремлені особливості розвитку показників критичності мислення у дітей молодшого шкільного віку з проявами психічного інфантилізму та зроблений висновок про можливість навчання дітей цієї категорії в умовах НУШ.

Якщо брати середнє значення отриманих результатів по кожному учню, то отримуємо такі значення: 2 учні мають рівень розвитку показників високий, 2 – вище середнього, 1 – середній, але слід пам'ятати про те, що ці показники не є аналогічними до показників дітей нормотипового типу.

З'ясовано, що діти з проявами психічного інфантилізму до навчання в школі мали дійсно майже нерозвинені показники критичності мислення. Ці дані зазначені в документації психолога закладу. Втім, у третьому класі можна побачити наявні показники критичності, але мова не йде про саме критичне мислення, як «м'яку» навичку, бо вчителі підтвердили, що ніхто не працював з учнями таким чином, щоб сформувались ці вміння. Саме цей факт та факт використання адаптованих методик підтверджує думку про те, що діти з проявами психічного інфантилізму відстають від норми на 1,5–2 роки, тому результати рівнів сформованості показників критичності мислення, які ми отримали, можна порівняти з результатом середньостатистичного першокласника.

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що діти третього класу спеціальної школи мають достатній рівень розвитку показників критичності мислення, тому при подальшій відповідній роботі зможуть оволодіти навичками мислити критично. В залежності від того, який відсоток розвинених показників дитина має, буде залежати успішність оволодіння навичкою критичного мислення. Якщо говорити про результати учнів, які брали участь у діагностиці, то вони знаходились весь час у колективі з дітьми, які мають труднощі в навчанні та інтелектуальне порушення. Тому не

могли бачити позитивний приклад нормотипової дитини. На нашу думку, це суттєвий показник і якщо б ці діти з самого початку були в інклюзивному класі, то можливо такі ж результати могли отримати набагато раніше. Оскільки НУШ спрямована на розвиток навички критично мислити і не просто володіти якимись знаннями, а відпрацьовувати це вміння переважно за допомогою читання та письма, підкріплюючи цей процес самостійним висловлюванням, діти з проявами психічного інфантилізму мали б змогу отримати більш якісну підготовку до сучасних умов життя та раціонально приймати рішення. Звичайно, ці показники не були б на такому рівні, як у нормотипового учня, але були б вищі за продемонстровані.

Якщо брати до уваги отримані нами результати діагностики, то можна прогнозувати, що 4 з 5 учнів могли б йти навчатися до інклюзивного класу 3 роки тому. Тим паче, що умовами НУШ передбачені диференціації завдань, адаптація матеріалу, врахування індивідуальних можливостей учня, то ці б діти мали шанс на більш якісний рівень розвитку показників критичності мислення, ніж зараз. Але якщо говорити про одного учня, то ситуація дещо гірша. Середнє значення отриманих результатів діагностики складає 54%. Ми можемо говорити про те, що такого рівня розвитку показників критичності мислення не достатньо для подальшого розвитку власне критичного мислення. Така дитина себе не змогла б реалізувати в навчанні в інклюзивному класі, відчувала б свої відмінності з іншими, а це впливало б на емоційний стан. Тому навчання для нього краще в спеціальній школі, або класі ІПК. На нашу думку, такі діти повинні проходити якісну діагностику перед школою, адже їх неуспішність в перший рік навчання може залишити негативні наслідки на весь період перебування в школі. Тим паче, що спеціальна освітня програма/класи ІПК дасть деяким учням більше можливостей для розвитку, ніж інклюзія.

4) Дібраний комплекс прийомів та методів для формування критичного мислення.

Для учнів інклюзивних класів, спеціальних шкіл та класів ІПК нами були дібрані методи та прийоми, які спрямовані на розвиток критичності мислення. Паралельно ці завдання розвивають мовлення, увагу, пам'ять, колективізм, навички читання та письма. Більшість завдань розраховані на групову форму роботи, яке працює ефективніше, ніж індивідуальна і дозволяє дітям робити помилки і одразу їх виправляти. Адже розвинути таку «м'яку» навичку як критичність можна лише допускаючи помилки та аналізуючи їх.

Ми запропонували дібрані методи та прийоми вчителям дітей, які брали участь у діагностиці. Через рік ми плануємо провести повторне дослідження та з'ясувати чи є ефективним впровадження цієї технології не з самого початку навчання в школі і чи взагалі в спеціальній школі можливе формування критичного мислення дітей, адже вони не мають позитивного прикладу поведінки. Також перспективним є діагностика групи учнів з проявами психічного інфантилізму, які навчаються в інклюзивному класі та в класах ІПК (при умові, що в цих класах проходить робота по розвитку критичності мислення) та з'ясувати, яка група дітей має більше шансів оволодіти не просто достатнім рівнем показників, а власне критичним мисленням. І в залежності від результатів та технології, за якою працює вчитель у класі, розробити програму, яка б удосконалювала рівень розвитку критичного мислення.